4. O‘zlashmalarni tahlil qilish. O‘zlashma so‘zlarni o‘rganish tilga boshqa tillardan kirib kelgan so‘zlarni o‘z ichiga oladi. Xalq tabobatiga oid ko‘plab terminlar turli tillardan o‘zlashtirilgan.

1. O‘zbek tilidagi “shifokor” – fors-tojik tilidan o‘zlashtirilgan bo‘lib, zamonaviy tibbiyot terminiga aylangan.
2. Ingliz tilidagi “acupuncture” – lotin tilidan o‘zlashtirilgan.
3. O‘zbek tilidagi “hijoma” – arab tilidan o‘zlashgan xalq tabobati atamasi.
4. Ingliz tilidagi “aromatherapy” – lotin va yunon tillaridan kirib kelgan.
5. O‘zbek tilidagi “dorishunos” – fors-tojik va arab tillaridan o‘zlashgan atama.

5. Madaniy kontekstni tahlil qilish. Madaniy kontekstni tahlil qilish atamalarning tilga qanday madaniy ta’sirlar ostida kirib kelganini va ular qanday ma’no o‘zgarishlariga duch kelganini tushunishga yordam beradi.

1. O‘zbek tilidagi “sillaxona” – xalq orasida qadimdan mavjud bo‘lgan madaniy amaliyot, massaj bilan bog‘liq.
2. Ingliz tilidagi “herbalism” – qadimiy xalq amaliyotlaridan zamonaviy tibbiyotda keng foydalanish holati.
3. O‘zbek tilidagi “tabib”–tarixiy-madaniy davolovchi shaxs, zamonaviy tibbiyotda bunday rol o‘zgargan.
4. Ingliz tilidagi “cupping therapy” – zamonaviy madaniyatda “hijoma” sifatida qayta tiklangan.
5. O‘zbek tilidagi “hijoma” – arab madaniyati ta’sirida kirib kelgan va xalq tabobatida o‘rnashib qolgan.

Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillarida xalq tabobati atamalarining morfologik va semantik jihatlarini, shuningdek, bu atamalar orasidagi o‘zlashuv va madaniy kontekstni batafsil yoritadi. Xalq tabobati atamalarining shakllanishi va rivojlanishi haqida ma’lumotlar berib, bu atamalar til va madaniyat rivojlanishidagi muhim omil sifatida ko‘rsatiladi. Tadqiqot, shuningdek, xalq tabobati va zamonaviy tibbiyot o‘rtasidagi aloqalarni ham ochib beradi, bu orqali xalq tabobati atamalarining tibbiyot terminologiyasidagi o‘rni haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish mumkin.

Xulosa. Tadqiqot ingliz va o‘zbek tillarida xalq tabobati leksikasining morfologik va semantik xususiyatlarini, o‘zlashuv jarayonlarini va madaniy kontekstni chuqur tahlil qilish orqali xalq tabobati va zamonaviy tibbiyot o‘rtasidagi aloqalarni yaxshiroq tushunishga yordam berdi. Xalq tabobati atamalari til va madaniyatning bir qismi sifatida muhim ahamiyatga ega va ularning tahlili xalqning tarixiy rivojlanishi va madaniy an’analari haqida chuqurroq tushuncha hosil qilishga imkon beradi.

Tadqiqot natijalari xalq tabobati terminologiyasining tilshunoslik va tibbiyot sohasida qanday o‘rganilishi mumkinligi haqida yangi fikrlar va yondashuvlarni taklif etadi. Bu, xalq tabobati va zamonaviy tibbiyot terminologiyasining o‘zaro integratsiyasi va rivojlanishi haqida yanada kengroq tushuncha hosil qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Haspelmath, M. (2019). Derivational Morphology of English Medical Terminology. New York, Routledge.

(2). Kadirzhanov, A. (2017). Comparative Analysis of Traditional Medicine Lexicons in Turkic Languages. Toshkent, O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.

(3). Brown, M. (2018). Traditional Medicine and Lexicography. New York, Routledge.

(4). Geertz, C. (2020). Folk Medicine in Modern Society: The Influence of Cultural Practices on Healthcare Systems. London: Palgrave Macmillan.

(5). Smith, J. (2020). Herbal medicine and folk remedies in England. London, Oxford University Press.

(6).Alimov, A. (2019). O‘zbek xalq tabobati. Leksik va semantik tahlil. Toshkent, O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.

(7). Brown, M. (2018). Traditional Medicine and Lexicography. New York, Routledge.

(8). Cambridge, J. (2020). The Role of Folk Medicine in Contemporary Medical Discourse. Cambridge University Press.

Muratkhodjaeva Feruzaxon Xotamovna (Oriental universiteti “G‘arb tillari” kafedrasi dotsenti, Tashkent, Uzbekistan, filologiya fanlari boyicha falsafa doktori (PhD); e-mail: fmuratkhodjaeva@gmail.com)

MENTAL LEKSIKONNING MILLIY-MADANIY TALQINI

Annotatsiya. *Ushbu maqola mental leksikonning milliy-madaniy talqini masalasiga bag‘ishlangan bo‘lib, unda mental leksikonning tarkibi, til va madaniyat o‘rtasidagi aloqalar, hamda so‘zlarning semantik va pragmatik o‘zgarishlari tahlil qilinadi. Maqolada tilshunoslik va madaniyatshunoslik asosida o‘zbek ti-*

lining mental leksikoni milliy xususiyatlar bilan qanday bog'lanishini o'rganish maqsad qilingan. Bunda psixolingvistika, semantika va pragmatika nuqtai nazaridan milliy-madaniy talqinlarning tilshunoslikdagi ahamiyati tushuntiriladi. Maqola turli adabiyotlar tahlili, tadqiqot metodologiyasi va amaliy misollar orqali mental leksikonning milliy-madaniy talqini haqidagi ilmiy muhokama va natijalar bilan boyitilgan.

Kalit so'zlar: *mental leksikon, milliy-madaniy talqin, til va madaniyat, psixolingvistika, semantika, pragmatika, tilshunoslik, madaniyatshunoslik, milliy xususiyatlar, so'z ma'nolari.*

МЕНТАЛЬНЫЙ ЛЕКСИКОН: НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЕ ТОЛКОВАНИЕ

Аннотация. *Эта статья посвящена вопросу национально-культурного толкования ментального лексикона, в которой анализируются структура ментального лексикона, взаимосвязь языка и культуры, а также семантические и прагматические изменения слов. В статье рассматривается, как ментальный лексикон узбекского языка связан с национальными особенностями на основе лингвистики и культурологии. Также объясняется важность национально-культурных толкований в лингвистике с точки зрения психолингвистики, семантики и прагматики. Статья обогащена научным обсуждением и результатами исследования через анализ различных литературных источников, методологию исследований и практические примеры, касающиеся национально-культурного толкования ментального лексикона.*

Ключевые слова: *ментальный лексикон, национально-культурное толкование, язык и культура, психолингвистика, семантика, прагматика, лингвистика, культурология, национальные особенности, значения слов.*

THE NATIONAL-CULTURAL INTERPRETATION OF THE MENTAL LEXICON

Annotation. *This article is dedicated to the issue of the national-cultural interpretation of the mental lexicon, in which the structure of the mental lexicon, the relationship between language and culture, as well as the semantic and pragmatic changes of words are analyzed. The article aims to explore how the mental lexicon of the Uzbek language is connected with national characteristics based on linguistic and cultural studies. It also explains the importance of national-cultural interpretations in linguistics from the perspective of psycholinguistics, semantics, and pragmatics. The article is enriched with a scientific discussion and findings through the analysis of various literary sources, research methodology and practical examples regarding the national-cultural interpretation of the mental lexicon.*

Keywords: *Mental lexicon, national-cultural interpretation, language and culture, psycholinguistics, semantics, pragmatics, linguistics, cultural studies, national features, word meanings.*

Kirish. Mental leksikon tilshunoslikda so'zlarning va ularning ma'nolarining inson ongidagi tizimli tashkilotini ifodalovchi tushuncha sifatida keng qo'llaniladi. Mental leksikon nafaqat so'zlarni, balki ularning semantik va pragmatik xususiyatlarini, ijtimoiy va madaniy kontekstda qanday talqin qilinishini o'z ichiga oladi. Tilshunoslikning bu sohasida til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rganish, so'zlarning nafaqat grammatik yoki leksik, balki madaniy mazmunini tushunishga yordam beradi.

Mental leksikonning milliy-madaniy talqini nafaqat so'zlar va ularning ma'nolarini, balki tilning milliy va madaniy xususiyatlarini ham o'z ichiga oladi. Har bir millatning o'ziga xos dunyoqarashi, qadriyatlari, ijtimoiy urf-odatlari va tarixiy tajribalari til orqali ifodalanadi. Shunday qilib, til nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki madaniy o'zlikni shakllantiruvchi omil sifatida ham faol rol o'ynaydi. So'zlarning mental leksikonidagi ma'nolar, madaniy elementlar bilan to'ldirilgan bo'lib, ular turli millatlar orasidagi tilshunoslik va madaniyatshunoslik farqlarini ochib beradi [1:43–44-b.].

Ushbu maqola mental leksikonning milliy-madaniy talqinini o'rganishga qaratilgan. Maqolada til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'lanish, mental leksikonning semantik va pragmatik jihatlari, shuningdek, bu jarayonda madaniy xususiyatlarning o'rni tahlil qilinadi. O'zbek tilining mental leksikoni va uning milliy xususiyatlari, madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi so'zlar va iboralarning tahlili orqali bu aloqalar chuqurroq tushunishga intiladi. Maqola, shuningdek, tilshunoslik, madaniyatshunoslik va psixolingvistika fanlarida yangi yondashuvlarni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarga asoslanadi [2:56–57-b.].

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Mental leksikon, tilshunoslikda so'zlarning ma'nosi va ular orasidagi munosabatlarni tahlil qilishda muhim rol o'ynaydi. So'zlarning mental saqlanishi, ularning ta'siri, va tilning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi yoritilishi haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud.

Vigotskiy (1986) o'zining psixolingvistik nazariyasida mental leksikonni inson fikrini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydigan vosita sifatida ko'rsatgan. U so'zlarni nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki insonning dunyoqarashi va madaniy kodlarini ifodalovchi elementlar deb hisoblagan [3:42-b.].

Whorf (1956) va Sapir (1949) madaniyat va tilning o'zaro aloqasi bo'yicha o'z nazariyalarini ishlab chiqqan. Ularning fikricha, mental leksikon o'z ichiga millatning madaniy va ijtimoiy tajribalarini jamlaydi.

Kövecses (2000) o‘zining kognitiv lingvistika nazariyasida so‘zlarning madaniyatga bog‘lanishini va ularning tilshunoslikka qanday ta’sir qilishini o‘rganadi [4;13-b.]. Bundan tashqari, o‘zbek tilshunosligi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar (Isakova. 2015; Xo‘jayeva. 2017) o‘zbek milliy leksikonida milliy va madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi so‘zlarni tahlil qilgan. Ushbu ishlar o‘zbek tilining mental leksikonining madaniy asoslarini va tilning o‘ziga xosligini ko‘rsatadi [5;33-b.].

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada mental leksikonning milliy-madaniy talqini, til va madaniyat o‘rtasidagi aloqalar va so‘zlarning semantik o‘zgarishlari bo‘yicha tadqiqot o‘tkazish uchun quyidagi metodlar qo‘llanildi:

1. **Kontent tahlili.** O‘zbek tilidagi turli matnlar, adabiyotlar va kundalik so‘zlashuvda ishlatiladigan so‘zlar tahlil qilindi. Bu orqali milliy-madaniy talqinlarning qanday shakllanishi va tilga ta'siri o‘rganildi.
2. **Lingvistik tahlil.** Ma’lum bir so‘zlarning semantik o‘zgarishlari va ularning pragmatik jihatlari aniqlanib, tilshunoslikka oid atamalar va iboralarning madaniy kontekstda qanday ishlatilishi ko‘rib chiqildi.
3. **Intervyu va anketalar.** O‘zbekistonning turli hududlaridan olingan intervyu va anketalar orqali tilshunoslikning amaliy tomoni hamda tilda qanday madaniy xususiyatlarning aks etishi tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek tilidagi mental leksikonning milliy-madaniy talqini so‘zlarning ma'nosiga, ularning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi o‘zgarishlariga ta’sir qiladi.

- **So‘zlarning semantik o‘zgarishi.** Ko‘plab so‘zlar boshqa madaniy muhitlarda ham to‘liq yoki o‘zgacha ma’nolarda ishlatiladi. Masalan, “mehr” so‘zi o‘zbek tilida nafaqat sevgi, balki insoniyatni hurmat qilish va yordam berishni anglatadi. Boshqa tillarda bu so‘z shunchaki “love” yoki “affection” sifatida qabul qilinadi, ammo uning chuqur madaniy ma’nosi yo‘q.
- **Pragmatik yondashuv.** O‘zbek tilidagi salomlashish, minnatdorchilik, ruxsat so‘rash kabi iboralar madaniyat va urf-odatlarga bog‘liq. Misol uchun, “Assalomu alaykum” salomi, ko‘pincha, yaqinlik va hurmatni aks ettiradi, bu esa boshqa madaniyatlarda o‘ziga xos tarzda qabul qilinadi.
- **Milliy-madaniy talqinlar.** O‘zbek tilida ishlatiladigan ba’zi so‘zlar, masalan, “yurt” so‘zi, faqat biror joyni anglatmaydi, balki milliy ajralib turish, o‘zlikni anglatuvchi bir tushuncha sifatida ishlatiladi. Bu mental leksikonning milliy xususiyatlarini ko‘rsatadi [6;42-b.].

Xulosa. Mental leksikonning milliy-madaniy talqini tilda mavjud bo‘lgan so‘zlarning ma’nolari va ularning ishlatilishiga ta’sir ko‘rsatadi. Bu tahlil til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini va bir millatning madaniy qadriyatlarini qanday ifodalashini tushunishda muhimdir. Tadqiqot milliy-madaniy talqinlarni o‘rganish orqali tilshunoslik, psixolingvistika va madaniyatshunoslik fanlarida yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Vigotskiy, L.S. (1986). Myshlenie i rech' [Thinking and Speech]. Moskva, “Nauka”.
(2). Sapir, E. (1949). Language: An Introduction to the Study of Speech. New York: Harcourt, Brace.
(3). Whorf, B.L. (1956). Language, Thought, and Reality. Cambridge, MA, MIT Press.
(4). Kövecses, Z. (2000). Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling. Cambridge. Cambridge University Press.
(5). Isakova, T. (2015). O‘zbek tilidagi mental leksikonning madaniy xususiyatlari. Toshkent, “Fan”.
(6). Xo‘jaeva, M. (2017). Tilshunoslikda milliy xususiyatlar. Semantik va pragmatik yondashuvlar. Toshkent, “Universitet”.
(7). K.A. (2020). Pragmatika va madaniyatshunoslik. O‘zbek tilidagi pragmatik xususiyatlar. Toshkent, “Yoshlar”.
(8). Lee J. & Kim, H. (2018). Cultural Influences on the Lexicon: A Comparative Study. Journal of Cross-Cultural Linguistics, 22(4), p. 115–131.
(9). Crystal D. (2008). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford: Blackwell.

Maxmudova Manzura Adashovna (Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali o‘qituvchisi; e-mail: missterrasamarkand@gmail.com)

KONSEPT OLAMNING LISONIY MANZARASINI AKS ETTIRUVCHI LISONIY HODISA SIFATIDA

Annotatsiya. *Tilshunos olimlarning tadqiqotlariga asoslanib, ushbu maqolada “konsept” mental ifoda sifatida keltirilgan. Turli fan vakillari bo‘lgan ko‘plab akademiklar konseptlar mental ifodalar degan g‘oyani ishlab chiqdilar. U madaniy o‘ziga xoslik, konseptlar, narsalar, xatti-harakatlarni yoki holatlarni ifodalovchi mental borliq sifatida qaraladi. “Mental ifoda” atamasi bilim, g‘oyalar yoki tajribalarning ong-*